

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ОРФОГРАФІЯ: ТРАНСАКЦІЯ ЧИ ТРАНЗАКЦІЯ?

© Вознюк Г. Л., Ментинська І. Б., 2012

Статтю присвячено правописним проблемам сучасної української термінології, зокрема питанням транслітерації та правопису запозичених термінів. Конкретну увагу звернено на використання терміноодиниці *трансакція*, зважаючи на три лінгвістичні аспекти – лексичний, фонетичний, словотвірний.

Ключові слова: українська термінологія, проблеми транслітерації, трансакція, лексичний аспект, фонетичний аспект, словотвірна структура, орфографічна норма, мовна традиція.

The article deals with problems of the modern Ukrainian spelling terminology, including the question of transliteration and spelling of borrowed terms. Specific attention is paid to the use of terminological unit *transaction*, considering three linguistic aspects – lexical, phonetic, derivational.

Keywords: Ukrainian terminology, the problem of transliteration, transaction, lexical and phonetic aspects, derivational structure, spelling norms, language tradition.

Однією з актуальних сьогодні правописних проблем є правильне передавання слів чужомовного походження засобами рідної мови. Певні принципи такого передавання вже закладено в «Українському правописі» [1], однак вони не врегульовують усіх конкретних моментів. Різні аспекти цієї проблеми порушували І. Р. Вихованець, Б. М. Ажнюк, М. П. Кочерган, А. Г. Гудманян, Н. П. Плющ, О. Д. Пономарів, Г. П. Півторак, В. В. Німчук та інші.

Останнім часом помічаємо варіантність у написанні окремих терміноодиниць: *міні-комп'ютер* і *мінікомп'ютер*; *авдіо-візуальний*, *аудіовізуальний* й *авдіовізуальний* тощо. Причому такі розбіжності нерідко спричинені не орфографічною неусталеністю в написанні тих чи тих орфограм, а звичайною правописною неохайністю (адже, наприклад, написання складних слів з терміоелементами (префіксоїдами) *міні-* та *аудіо-* досить чітко обґрунтовано в чинному правописі). Зрозуміла річ, транслітерація новозапозичених іншомовних термінів часто викликає природні труднощі, але їх поступово вдається подолати й усталити, внормувати їхнє написання. Так, наприклад, усталюється написання разом термінів *онлайн*, *офлайн* (хоч ще нерідко трапляється написання й через дефіс, яке відбиває їхню двочленну структуру в мові-джерелі (англійській). У цьому ми не бачимо особливої потреби: запозичений термін адаптується в українській мові й виступає як єдине поняття). Однак прикро, коли нехтування орфографічними нормами української мови призводить до розхитування цих норм, невмотивованої варіантності в написанні, своєрідного «перезапозичування» вже усталених і внормованих термінів.

Метою нашого дослідження є з'ясувати причини варіантності графічного оформлення запозичень *трансакція* і *транзація*, мотивувати нормативність першого й недоцільність другого з них в українській терміносистемі.

Актуальність статті полягає в пошуку оптимальної зовнішньої форми цих терміноодиниць з огляду на три лінгвістичні аспекти: лексичний, фонетичний та словотвірний.

Лексичний аспект

У лінгвістичних словниках маємо лише слово *транзакція*, і його трактують як:

ТРАНСАКЦІЯ [< лат. *transactio* – звершення] – фін. банківська операція щодо переведення коштів, у тому числі за кордон; 2) угода (юридична, політична), що супроводжується взаємними поступками. (Словник іншомовних слів: 23000 слів термінологічних сполучень/ Укл. Л. О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.) [2]

ТРАНСАКЦІЯ – переніс, угода (Штепа П. Словник чужословів. Знадібки. – Торонто. 1977. – 452 с.). [3]

ТРАНСАКЦІЯ (від лат. *transactio* – звершення) – 1) банківська операція щодо переведення коштів з одного рахунку на інший, зокрема й за кордон;

2) у системі електронних платежів – ініційована власником картки послідовність повідомлень, які передаються один одному учасниками системи у процесі обслуговування власника картки, зокрема для здійснення доступу до рахунку з метою його дебетування, кредитування чи з'ясування залишку коштів на ньому;

3) угода, договір, що супроводжується взаємними поступками, знижками ціни;

4) перехід цінного папера від однієї особи до іншої; угода, згідно з якою здійснюється такий перехід.

ТРАНСАКЦІЯ ВНУТРІШНЯ – транзакція, що її виконують на території України в національній валюті із застосуванням картки міжнародної платіжної системи, емітентом якої є банк-учасник – резидент України і функції еквайра щодо якої виконує також банк-учасник – резидент України.

Похідні терміни: **ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ**, **ТРАНСАКЦІЙНІ ДЕПОЗИТИ**. (А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк «Фінансово-економічний словник», Львів, Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 844 с.) [4]

Електронні перекладні словники подають:

Англо-український тлумачний словник економічної лексики:

TRANSACTION

1. n ком. ведення справи; справа; операція; угода; **2. n** операція; **a** операційний; **3. n** транзакція; **a** транзакційний **1.** ведення торговельної справи, завершення торговельної справи, ведення переговорів тощо; **2.** дія або подія, яка змінює фінансове становище або свідчить про надходження (*earnings*¹) підприємства і фіксується бухгалтерським записом; ♦ до прикладів операцій можна включити: оплату рахунків, вилучення грошей, купівлю обладнання тощо; **3. a)** банківська операція переведення коштів з одного рахунку на інший; б) угода, що супроводжується взаємними поступками.

Англо-український словник Балла М. І. [5]:

TRANSACTION (the ~) ведення (ділових операцій); 2) справа; угода; 3) юр. урегулювання суперечки шляхом компромісу (шляхом згоди сторін); мирова угода; *international* ~ міжнародний акт; 4) рl праці, протоколи (наукового товариства); *Transactions of the Philological Society* (праці Філологічного товариства).

ТРАНСАКЦІЯ (лат. *transactio*) – 1) банківська операція, що полягає в переказі грошових коштів з одного рахунку на інший; 2) операція, угода, що супроводжується взаємними поступками.

Лексему *транзакція* знаходимо лише в деяких правописних комп'ютерних глосаріях та економічних словниках в онлайн-режимі, як наприклад: Інтегрована лексикографічна система «Словники України». Електронне видання на лазерному диску. ISBN 966-507-149-1 / В. А. Широков, О. Г. Рабулець, І. В. Шевченко, О. М. Костишин, К. М. Якименко. – К., 2003. [6] Англо-український словник з інформатики та обчислювальної техніки [авт.-уклад. О. М. Косак.]. – Львів: СП «БаК» [7] та інших. У цих словниках зафіксовано слово *транзакція*, але не подано його тлумачення, тому що перший із них – словник правописний, другий – перекладний. Онлайн-перекладні словники тлумачать:

Англо-український комп'ютерний словник [5]:

TRANSACTION

1. Транзакція, обробка запиту, виконання цілісної операції

2. Запит, запис файлу змін.

Transaction [trænz'ækʃn] **1.** (ділова) операція; транзакція (*групова операція*) **2.** угода **3.** вхідове повідомлення (*що спричиняє зміну файлу*).

Транзакція

- 1) послідовність повідомлень платіжної системи, що передається в автоматичному режимі;
- 2) будь-яка взаємодія між покупцем і продавцем, що впливає на стан карткового рахунку покупця.

Транзакція – послідовність операцій, що виконуються, які не можуть бути розділені і є одним цілим.

Транзакція складається з таких операцій:

- читання даних X транзакцією T,
- запис даних X транзакцією T,
- відміна транзакції T,
- ухвалення транзакції T.

Транзакція – обмін діловою інформацією, що стосується угоди або операції.

(**Кредитний словник**) sites.google.com/site/finansidlabiznesu/kredituvanna/kreditnij-slovník.

Компонентний аналіз цих терміноодиниць, дає змогу твердити, що *трансакція* та *транзакція* – це правописні синоніми навіть у різних терміносистемах. Оскільки семантика цих слів практично збігається, немає жодного сенсу писати їх по-різному.

Фонетичний аспект

Компаративний транслітераційний аналіз допоможе встановити відповідність зазначеної лексеми орфоепічним нормам української мови. В англійській мові, а також латинській маємо таке написання цих термінів: *transaction* (англ.), *transactio* (лат.). За принципами української транслітерації латинська літера *s* відповідає українській літері *с*. І тільки в англійській транскрипції з'являється *z*, що відповідає українській літері *з*, тобто [trænz'ækʃn], тому робимо висновок, що лише на базі фонетичної транскрипції англійської мови виник варіант *транзакція*. На нашу думку, носії української мови, котрі добре володіють англійською, однак легковажать принципами української, зокрема фонетики та транслітерації, змогли впровадити варіант *транзакція* в поточний обіг, зокрема в банківську практику. Хоч дзвінка вимова є визначальною для української мови, та прогресивна асиміляція за дзвінкістю їй не притаманна, і тому немає жодних підстав уважати, що в слові *транзакція* сонорний [н] впливає на глухий [с] й одзвінчує його. Для української мови характерна регресивна асиміляція за дзвінкістю, як наприклад: *вокзал* [вог'зál], *боротьба* [бород'ба] [7, с. 36–39]. Відтак термін *трансакція* – нормативний, а *транзакція* – поза нормою, оскільки відбиває суто сучасну англійську вимову і не враховує давності запозичення префіксоїда *транс-* із латинської мови в українську. А його активне використання в банківській документації і комп'ютерній справі лише засвідчує недостатньо критичне ставлення до вживання англіцизмів.

Словотвірний аспект

Розглянувши словотвірну модель слова *трансакція*, бачимо такий словотвірний тип:

транс + акція.

Оскільки префіксоїд латинського походження *транс-* (лат. *trans...* – *через, крізь*) залишається продуктивним, тобто це активний компонент для творення композитних термінів, маємо чітку словотвірну модель:

транс + авангардний

транс + агентство

транс + атлантичний

транс + генний

транс + континентальний

транс + кордонний

транс + культурний
транс + літерація
транс + національний тощо.

У словниках знаходимо значну кількість терміноодиниць, які мають аналогічну словотвірну структуру (*транс-* + корінь, що починається на голосний звук): *транс+авангард*, *транс+агресія*, *транс+альпійський*, *транс+арктичний*, *транс+океанський* тощо. Із префіксоїдом *транз-* не зафіксовано жодного слова (окрім *транзація*), отож вважаємо, що вживання терміна *транзація* є порушенням словотвірної моделі та розхитуванням орфографічної норми.

Висновки:

1. Зважаючи на лексичний аспект, лексеми *трансація* та *транзація* в різних терміно-системах мають практично однакове значення, тому немає підстав уживати різні орфографічні варіанти.
2. Фонетичний аналіз також не дає підстав для різного написання вищезазначеного терміна, а варіант *транзація*, цілком очевидно, засвідчує копіювання англійської вимови цього терміна.
3. З погляду деривації відповідним словотвірній моделі й однозначно нормативним слід вважати лише варіант *трансація*.
4. Не заперечуючи природного процесу інтернаціоналізації в термінології, наголосимо, однак, що надмірна англізація сучасної української термінології на орфоепічному, лексичному чи інших мовних рівнях далеко не завжди сприяє точному називанню певного поняття, а не раз відводить нас від власної мовної традиції.

1. Український правопис. – К. : Наук. думка, 2008. – 288 с. 2. Словник інішомовних слів : 23000 слів та термінологічних сполучень / [укл. Л. О. Пустовіт та ін.]. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с. 3. Штепа П. Словник чужослів. Знахідки. / П. Штепа. – Торонто, 1977. – 452 с. 4. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Л. : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 844 с. 5. Англо-український словник [Електронний ресурс] / укл. Балла М. І. – Режим доступу: <http://www.Lang.slovopectia.org.ua>. 6. Словники України. Електронне видання на лазерному диску. ISBN 966-507-149-1 / В. А. Широков, О. Г. Рабулець, І. В. Шевченко, О. М. Костишин, К. М. Якименко. – К., 2003. 7. Англо-український словник з інформатики та обчислювальної техніки [авт.-уклад. О. М. Коссаж]. – Л. : СП «БаК», 1995. – 304 с. 8. Фаріон І. Д. Мовна норма : знищення, пошук, віднова (Науково-навчальне видання): [монографія] / Ірина Фаріон. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 328 с. 9. Кредитний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sites.google.com/site/finansidlabiznesu/kredituvanna/kreditnij-slovnik.